

॥ १९ ॥ दीर्घमध्वानमास्थितं मां पांडवा अद्यैव पश्यंतु इत्युक्तं तत्राह आत्मानमिति कायं देहं कार्यमित्यपि पाठः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ जानपदिकं सर्वसाधारणं अभावेन मरणेन क्षत्रियास्ते महात्मानः शूराः समिति शोभनाः ॥ आशिषः परमाः प्राप्तान शोच्याः सर्व एव हि ॥ १९ ॥ आत्मानमात्मना श्वास्यमाशुचः पुरुषर्षभ ॥ नाद्यशोकाभि भूतस्त्वं कायमुत्सृष्टुमर्हसि ॥ २० ॥ मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ॥ संसारेष्वनुभूतानि कस्य ते कस्य वा वयं ॥ २१ ॥ शोकस्थानसहस्राणि भयस्थान शतानि च ॥ दिवसे दिवसे मूढमाविशंति न पंडितं ॥ २२ ॥ न कालस्य प्रियः कश्चिन्न द्वेष्यः कुरुसत्तम ॥ न मध्यस्थः क्वचित्कालः सर्वकालः प्रकर्षति ॥ २३ ॥ कालः पचति भूतानि कालः संहरते प्रजाः ॥ कालः सुप्तेषु जागर्तिकालो हि दुरतिक्रमः ॥ २४ ॥ अनित्यं यौवनं रूपं जीवितं द्रव्यसंचयः ॥ आरोग्यं प्रियसंवासो गृह्यो दे पुनपंडितः ॥ २५ ॥ न जानपदिकंदुःखमेकः शोचितुमर्हसि ॥ अप्यभावेन युज्येत तच्चास्य न निवर्तते ॥ २६ ॥ अशोचन्प्रतिकुर्वीत यदि पश्येत्पराक्रमं ॥ भैषज्य मेतद्दुःखस्य यदेतन्मानुचिंतयेत् ॥ २७ ॥ चिंत्यमानं हि न व्येति भूयश्चापि प्रवर्धते ॥ अनिष्टसंप्रयोगाच्च विप्रयोगात्प्रियस्य च ॥ २८ ॥ मानुषामानसैर्दुःखैर्दत्तं ते चाल्पबुद्धयः ॥ नार्थो न धर्मो न सुखं यदेतदनुशोचसि ॥ २९ ॥ न च नापैतिकार्यार्थात्रिवर्गाच्चैव हीयते ॥ अन्यामन्यांधनावस्थां प्राप्य वैशेषिकीं नराः ॥ असं तुष्टाः प्रमुह्यंति संतोषं यांति पंडिताः ॥ ३० ॥ प्रज्ञायामानसंदुःखं हन्याच्छारीरमौषधैः ॥ एतद्विज्ञानसामर्थ्यं न बालैः समतामियात् ॥ ३१ ॥ शयानं चानुशेते हि तिष्ठंतं चानुतिष्ठति ॥ अनुधावति धावंतं कर्म पूर्वकृतं नरं ॥ ३२ ॥ यस्यां यस्यामवस्थायां यत्करोति शुभाशुभं ॥ तस्यां तस्यामवस्थायां तत्फलं समुपाश्रुते ॥ ३३ ॥ येन येन शरीरेण यद्यत्कर्म करोति यः ॥ तेन तेन शरीरेण तत्फलं समुपाश्रुते ॥ ३४ ॥ आत्मैव त्वात्मनो बंधुरात्मैव रिपुरात्मनः ॥ आत्मैव त्वात्मनः साक्षी कृतस्या पकृतस्य च ॥ ३५ ॥ शुभेन कर्मणा सौख्यंदुःखं पापेन कर्मणा ॥ कृतं भवति सर्वत्र नाकृतं विद्यते क्वचित् ॥ ३६ ॥ न हि ज्ञानविरुद्धेषु बद्धपायेषु कर्मसु ॥ मूलघाति पुंसज्जंते बुद्धिमंतो भवद्विधाः ॥ ३७ ॥ इति श्रीमहाभारते स्त्रीपर्वणि जलप्रदानिकप० धृतराष्ट्रविशोककरणे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥ धृतराष्ट्र उवाच सुभाषितैर्महाप्राज्ञशोको यं विगतो मम ॥ भूय एव तु वाक्यानि श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ १ ॥

तच्च दुःखं च ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ कार्यार्थान्नापैतीति न अपित्वपैत्येव ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अवस्थायां यौवनादिरूपायां ॥ ३३ ॥ येनेति स्थूलेन देहेन कृतं तत्तेनैव भुज्यते मनःकृतं चेत्तेनैव भुज्यते स्वमादौ ॥ ३४ ॥ अपकृतस्यायथार्थस्य ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ मूलं शरीरं ॥ ३७ ॥ इति स्त्रीपर्वणि नैलकंठीये भारतभाष्ये द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७३ ॥ सुभाषितैरिति ॥ १ ॥